

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ — 15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

1927

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", —ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 44
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ἀναμφίδουλος ἢ συγκεντρωμένη εἰς τὴν οὐκίαν τῆς κυρίας Γροππίου — συζύγου τοῦ αὐστριακοῦ προξένου. Εἶναι Ἑλληνὶς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, μὲ πρόσωπον εὐάρεστον, ἐμίλει διαφόρους γλώσσας μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν λεπτότητα αἱ ὁποῖαι εἶνε ἐμφυτοὶ εἰς τοὺς συμπατριώτας τῆς. Ὁ σύζυγός τῆς, καλλιτέχνης καὶ μορφωμένος, ἀσχολεῖται πολὺ μὲ τὰς ἀρχαιότητας.

«Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας εἶνε ὁ κ. Λογοθέτης. Πολὺ ὀλίγον ἐμφανίζεται καὶ οἱ δεσμοὶ του μὲ τὸν Γάλλον πρόξενον δὲν μοῦ φαίνονται στενοί. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἔχει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τοὺς ἐπισκόπους Θηβῶν καὶ Δεβαδείας. Ὁ ἀνθρώπος αὐτός, ὁ ὁποῖος ἔχει λεπτότητα καὶ εὐγένειαν ὅλων ἑλληνικῶν, κατάγεται ἀπὸ τὴν Μυτιλήνην. Ἦτο παιδαγωγὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας. Τὸν εὗρον πολὺ ἀπησχολημένον μὲ τὰ ζητήματα τοῦ κόσμου τούτου. Ἐπρόκειτο νὰ νυμφεύσῃ τὸν ἀνεψιὸν του μὲ τὴν πλουσίαν ἀδελφὴν τοῦ Γάλλου προξενικοῦ πράκτορος ἐν Κέα. Ἡ ὑπόθεσις αὐτή, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀπησχολοῦντο οἱ ἄεργοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐνδιέφερε τὸν ἀρχιεπίσκοπον πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσω τὸν ἱατρὸν Ἀβραμιώτην καὶ τὴν μεγάλην ὀργὴν του ἐναντίον τοῦ Σατωβριάνδου. Νομίζων ὅτι μερικαὶ φράσεις τοῦ «Ταξειδίου» του ἦσαν ἀξιοκατάκριτοι, κατεστάλαξεν ὅλην τὴν ἐκδίκησίν του εἰς ἓν φυλλάδιον ἑλληνικόν, μεταφρασθὲν καὶ ἰταλιστὶ εἰς τὴν Πάδοβαν».

Ὁ Ἀβραμιώτης ἐδημοσίευσεν, ὡς γνωστόν, μίαν ἀπάντησιν λαμπράν, ἀναιρῶν τὰς μομφὰς τὰς ὁποῖας ὁ Σατωβριάνδος ἀπηύθυνε κατὰ τῶν ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν ἀναληθῆ ἀποδειχθεῖσαν ὑπὸ τῶν μετέπειτα γεγονότων γνώμην του, δὲν ἦσαν ἀξιοὶ δι' ἐλευθερίαν, οὔτε τὴν ἐπεθύμουν!

Ὁ κόμης Φορμπέν, ὅπως ἄλλως τε ὅλοι οἱ ἐπισκεπτόμενοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (μήπως τάχα ὄχι καὶ βραδύτερον;) τὰς Ἀθήνας, ἀπερχόμενος ἐνόμισε καθήκον του νὰ συνπαγίγῃ καὶ μερικὰς ἀρχαιότητας. Δὲν τὰς ἀναφέρει, ἀρκούμενος νὰ εἴπῃ ὅτι «αἱ πλείστα ἐξ αὐτῶν ἀνήκον εἰς τὸν κ. Φωδέλ», ὁ ὁποῖος βεβαίως δὲν τὰς ἀπέκτησεν ὡς κληρονόμος τοῦ Φειδίου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων καλλιτεχνῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπλουτίζοντο τότε τὰ Μουσεῖα τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀθάνατον λείαν.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΣ

Ἡ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ (*)

Ἀντίθετα μὲ τὴν συγκίνησιν, ποὺ διεγείρεται ἀπὸ ἀνάμνησιν νοσηρῆς ὀδύνησιν συγκινήσεως, κάνει τὸ ὑποκείμενον νὰ πάσχει.

Διάβαζα μὲν ἓν φίλο μου ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ καλὰ ποιήματα, ποὺ βρῖσκομε στὸν Τάφο τοῦ Παλαμᾶ. Σ' ἐμένα τὸ διάβασμά του προκαλοῦσε συγκίνησιν αἰσθητικο-συμπαθητικῆ. Ὁ φίλος μου ὅμως παρατήρησα πὺς ἔπασχε. Ἡ συγκίνησή του ἦταν ἐντελῶς διαφοροετικῆ, ἦταν φυσικὴ καὶ ὀδυνηρὴ, γιὰτ' εἶχε χάσει μόλις πρὸ δυὸ μηνῶν ἓνα παιδάκι του καὶ τὸ ποίημα χρησίμευε νὰ τοῦ ξύσει τὴν πληγὴ τῆς καρδιάς του, ποὺ αἰμόσταζε ἀκόμα.

Συνέχεια καὶ τέλος: ἴδε σελ. 211.

Κρατᾶμε λοιπὸν γιὰ συμπέρασμα, ὅτι ὅσο ἢ συναισθηματικὴ ἀνάμνησιν εἶναι μακρινότερη, ὠχρότερη, τόσο πῶς ἀπαλή, τόσο λιγότερο ὑποκειμενικῆ, τόσο (ἄς τὸ ποῦμε) αἰσθητικότερη, καλλιτεχνικῆ εἶναι ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν συγκίνησιν.

Ὁ ὑπερ-ρωμαντισμὸς βέβαια δὲν τὸ καλοκατάλαβε αὐτό. Γιὰ τοῦτο, μολονότι τὴν πολυμεταχειρίσθηκε, συνηθέστατα τὴν κακομεταχειρίσθηκε τὴ συναισθηματικὴ συγκίνησιν.

* *

Κι ἐρχόμεσθε τώρα σ' ἓνα εἶδος συγκινήσεως, ποὺ μᾶς δίνει ὁ Ἀρχιμήδης καταγινόμενος μὲ τοὺς κύκλους του.

Τὴ συγκίνηση αὐτή, ποὺ δὲν εἶναι μικρότερη, μήτε ποιοτικά κατώτερη ἀπὸ καμιάν ἄλλη, θὰ τὴν ποῦμε διανοητική. Τὴ διανοητικὴ συγκίνηση μάλιστα θὰ τὴ βροῦμε, ἂν καλοκοιτάξομε, ἀνακατεμένη καὶ σὰν πρωταγωνίστρια σὲ ὅλες τὶς ἀνώτερες, ποὺ θὰ δοῦμε παρακάτω, συγκινήσεις καὶ ἀκόμα καὶ στίς προηγούμενες.

Γιὰ νὰ συλλάβομε τὸ τί εἶναι ἡ διανοητικὴ συγκίνηση, ἄς θυμηθοῦμε πῶς ὁ ἔρεθισμὸς καὶ ἡ ἐπόμενη λειτουργία μᾶς αἰσθήσεως προκαλεῖ εὐχαρίστηση. Οἱ ἁρμονικοὶ ἤχοι εὐχαριστοῦν τὴν ἀκοή, τὰ χρώματα τὴν ὄραση, οἱ μυρουδιές τὴν ὄσφρηση κτλ. Τίποτα τὸ ἀφύσικο, ἐπομένως, ἂν μᾶς παρέχει ὁ ἔρεθισμὸς τοῦ κέντρου τῆς σκέψεως καὶ ἡ λειτουργία του μὴ ἀπὸ τὶς ἀνώτερες εὐχαριστήσεις — **τὴν ἡδονὴ τῆς Σκέψεως.**

Σ' αὐτὴν εἶναι ἔκδοτοι καὶ μ' αὐτὴν ἀκολασταίνουν πολλοί, ποὺ προτιμοῦν ἀπὸ κάθε ἄλλη διασκέδαση τὴ συντροφιά ἐνὸς βιβλίου. Ἄν μάλιστα τῶχει τὸ βιβλίον νὰ διεγείρει καὶ συγκινήσεις, ἀπ' αὐτὲς ποὺ εἶπαμε, συναισθηματικές, αἰσθητικές, διανοητικές, συμπαθητικές, τότε ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ χαθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ ἀπομονωμένος στὴ βιβλιοθήκη του, νὰ ζεῖ σὲ παράδεισον πρὸς ἡδονικὸ καὶ ἀπὸ τὸν Τούρκικον.

Νιώθει ὁμοῦ τὸ πνεῦμα καὶ ἓνα ἄλλο εἶδος εὐχαριστήσεως, ἀνάλογο μὲ τὴν ἀνακούφιση ποὺ νιώθει τὸ κέντρο τῆς αἰσθήσεως, ἢ τοῦ ἐνστίκτου, ὅταν ὁ ἔρεθισμὸς του καταπάψει.

Ἡ ἀνάλογη διανοητικὴ εὐχαρίστηση φαίνεται σὰ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ συναισθητικὴ τῆς **ὑπερνικήσεως πνευματικοῦ κόπου.**

Ὅποιος ἔλυσε στὴ ζωὴ του ἓνα πρόβλημα, ἢ ἓνα αἰνίγμα, ἢ ὅποιος κατόρθωσε νὰ ξεκαθαρίσει μόνος του μιὰ ἰδέα, νιώθει ἀμέσως τὴν ἀλήθειαν τῆς παρατηρήσεως.

Ἄλλως τε ἡ ὑπερνίκηση κάθε κόπου, καὶ τοῦ φυσικοῦ κόπου, παρέχει εὐχαρίστηση. Βαζόμεστε νὰ σηκώσομε μιὰ μεγάλη πέτρα, ἢ ν' ἀνεβοῦμε ἓνα ψηλὸ βουνό. Καταβάλλομε γιὰ νὰ τὸ κατορθώσομε σωματικὸν κόπον. Τέλος τὸ κατορθώνομε. Ἐπακολουθεῖ εὐχαρίστηση.

Ὁλος ὁ ἀθλητισμὸς, ἢ καλύτερα ἡ ἀθλητικὴ μανία, πρόκειται σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας αὐτῆς καὶ δικαιολογεῖται ἀπ' αὐτή. Ἡ στοιχειώδης αὐτὴ παρατήρηση μᾶς ἐπιτρέπει νὰ νιώσομε πόσο βαθειὰ καὶ πόσο φυσιολογικὰ σωστὴ εἶναι ἡ ἀνδρική φιλοσοφία, τὴν ὁποία διδάσκει ὁ Γκαίτε μὲ τὸ Φάουστ, ποὺ βρίσκει τὴν **εὐδαιμονία στὴν ἐνέργεια.**

Ὁ διανοούμενος, ἄρα, ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἔνωσε τὸν κόπον καὶ τὴν εὐχαρίστηση, ποὺ δίνει ἡ πνευματικὴ συγκέντρωση, καὶ ποὺ ξέρει τὴν ἀξία τῆς, θὰ συγκινηθεῖ βαθιὰ μὲ τὴ σκηρὴ τοῦ συγκεντρωμένου πνευματικὰ σὲ ὕψιστον σημεῖον Ἀρχιμήδη, ὥστε νὰ μὴ νιώσει τὴν ἄλωση τῶν Συρακουσῶν.

Ἄμα μᾶς δόθηκε ἡ διανοητικὴ συγκίνηση καὶ τὰ συμπαρομαρτοῦντα, κατέχομε τὸ κλειδί τῆς συγκινήσεως ἀπὸ τὴ μεγαλοφυΐα ποὺ πάσχει. — Ἐννοῶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ναπολέοντα στὴν Ἁγία Ἐλένη.

Τὸ πνεῦμα συγκινεῖται ἀναμετρῶντας τοῦ Μεγάλου τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν καὶ δύναμιν, ποὺ ἐπειδὴ παραμένει ἀναγκαστικὰ ἀνεργὴ πάσχει, ἂν δὲν ἀποσυντίθεται. Εἶναι ἡ ἀντίθεση, ποὺ μᾶς συγκινεῖ σ' αὐτὴ τὴν περίστασιν, γιὰ τὴ συνηθίσασα νὰ μᾶς συγκινεῖ ἡ μεγαλοφυΐα, ὅταν στὴν πλήρη ἀκμὴ τῆς ἐνεργοῦσε.

Πολυσυνθετότερα, ὁμοῦ, μᾶς συγκινεῖ ἡ σκηρὴ ποὺ ἐπικλιεσθήκαμε γιὰ παράδειγμα: τοῦ Σωκράτη στὴ φυλακή.

Μᾶς συγκινεῖ γιὰ τὸν ἴδιον λόγον, ποὺ καὶ ὁ Ναπολέων τὶς τελευταῖες ἡμέρας στὴν Ἁγ. Ἐλένη. Ἄλλὰ μᾶς συγκινεῖ καὶ μὲ τὴν ἠθικὴν συμπάθειαν γιὰ τὸν ἀδικούμενον, διότι βλέπομε ἄδικα νὰ πάσχει — σὲ λίγη ὥρα θὰ πιεῖ τὸ κώνειον — ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἐργάσθηκε γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Δὲν τελειώσαμε — ὁ Σωκράτης μιλεῖ γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Τὰ ὕψηλά νοήματα τοῦ μᾶς παρέχουν ἄδολη συγκίνηση διανοητικὴ, Ὁ Σωκράτης ἐπὶ πλέον τηρεῖ στάσιν ἁρμονικὴν, **καλοαναθρεμμένου.** Μπροστὰ στὸ θάνατον ἠρεμεῖ. Δὲ μορφάζει. Εἰκόνα ποὺ μᾶς παρέχει αἰσθητικὴ συγκίνηση. Μὰ τὴν ἴδια ὥρα μὲ τὸ χεῖρον χαϊδεύει τὰ σγουρὰ ξανθὰ μαλλιά τοῦ Φαίδωνα. Σκηρὴ ποὺ προκαλεῖ συγκίνηση ἄλλου εἶδους, διὰ μέσου τῆς ὁποίας μᾶς

μιλεῖ *αὐτὴ ἡ ψυχὴ τοῦ Σωκράτη* . . . " Ἄς μὴ τὴν ὀνομάσομε ἀκόμα, γιατί πραγματικά δὲ μᾶς συγκινεῖ πλέον ὁ Σωκράτης, μὰ ὁ Πλάτων.

Δηλαδή βρισκόμαστε μπρὸς στὴν **καλλιτεχνικὴ συγκίνηση**, ποὺ πλησιάζει πιά ἢ ἡ ὥρα νὰ τὴν καταπιασθοῦμε.

* * *

Ἡ σκηνὴ τοῦ Σωκράτη στὴ φυλακὴ μᾶς ἔδωσε, λοιπόν, μιὰ πολυσύνθετη συνισταμένη συγκίνηση μὲ συνιστώσες διανοητικές, αἰσθητικές καὶ συναισθηματικές συγκινήσεις.

Ἡ διήγηση τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρώα φέρνει τὰ ῥίγη διανοητικῆς, ἠθικῆς καὶ συναισθηματικῆς συγκινήσεως· καὶ διότι ἱκανοποιεῖ τὴν ἠθικὴν ἰδέαν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος, καὶ πρὸ πάντων διεγείρει τὰ γενναῖα αἰσθήματα. Γιατί μὲ τὸ θάνατό του τὸ παλικᾶρι μᾶς κάνει νὰ διακρίνομε, ὅτι τὰ εὐγενικὰ αἰσθήματα μποροῦν καὶ ὑπερνικῶν τὴν ἰδέαν τοῦ κινδύνου, ὑπερνικῶν τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως.

Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου, ὅμως, ποὺ ἔπρεπε νὰ μᾶς δώσει τὴν ὅμοια συγκίνηση, γιατί καὶ σ' αὐτόν, ὅπως στὸ προηγούμενο παράδειγμα, διεγείρονται οἱ ἴδιες ἠθικὲς ἰδέες καὶ τὰ ἴδια συναισθήματα, ἀφοῦ ἴδιο εἶναι τὸ ἠθικὸ αἶτιο ποὺ τὸν προκάλεσε, καὶ ἀφοῦ καὶ ἔδω νικηθήκε ὁ **Θάνατος**, μᾶς συγκινεῖ περισσότερο μὲ τὸν τρόπο ποὺ συγκινηθήκαμε, ὅταν ὁ Σωκράτης χάριδενε τὰ μαλλιά τοῦ Φαίδωνα. Γιατί καὶ στὸ χορὸ τῶν Ἡρωϊδῶν τοῦ Ζαλόγγου «ποὺ τὸν ἐμπνευσε τῆς ἐλευθεριᾶς ὁ ἔρωσ», «σφυρίζουν ξέπλεκα μαλλιά», «λάμπουν στήθεια», «χτυποῦν κάρες στὰ γκρεμνά» . . .

Δηλαδή;

Δηλαδή καὶ ἐδῶ δὲ μᾶς συγκινοῦν πλέον οἱ ἀθάνατες χορεύτριες, ὅπως δὲ μᾶς συγκινοῦσε πλέον ὁ Σωκράτης ὅταν χάριδενε τὰ μαλλιά τοῦ Φαίδωνα. Ἄλλὰ μᾶς συγκινεῖ, ὅπως τότε ὁ Πλάτων, τώρα ὁ Σολωμός.

Μὰ καὶ πάλι ὡς ἀναβάλλομε τὴν ἀγάπην τῆς καλλιτεχνικῆς συγκινήσεως, γιὰ νὰ συγκινηθοῦμε μὲ τὸ Θεὸ πάσχοντα στὸ Γολγοθᾶ.

Ἡ θρησκευτικὴ συγκίνηση (*suí gene-*

gis, γιὰ νάμαστε σύμφωνοι καὶ μὲ τοὺς spiritualistes) κυριαρχεῖ, καὶ μπαίνουν σὲ δεύτερη καὶ τρίτη μοῖρα ἡ διανοητικὴ καὶ ἡ συμπαθητικὴ, διότι ἄδικα πάσχει ὁ μέχρι τοῦ ἀνθρώπου κατελθὼν Θεὸς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ἡ σύνθετη ὅμως αὐτὴ συγκίνηση, **ὀψηλότατη**, ἀφοῦ ἐπικρατεῖ ἡ θρησκευτικὴ, εἶναι ἐντελῶς ἀλλοιώτικη ἀπὸ τὴ συγκίνηση ποὺ προκαλεῖ ἡ θέα τοῦ πίνακα ἑνὸς Δασκάλου τῆς Ἀναγεννήσεως τῆς ἀποκαθηλώσεως τοῦ Σωτῆρος. Διότι καὶ στὴν περίστασι αὐτὴ συμβαίνει ὅ,τι εἶπαμε στὶς περιπτώσεις τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ χοροῦ τοῦ Ζαλόγγου. Λησμονιέται, δηλαδή—κατὰ ἓνα τρόπον — ὁ ἀποκαθηλούμενος Θεός, ὅπως ἐκεῖ λησμονήθηκαν ὁ μέγας Σωκράτης καὶ οἱ ἀθάνατες χορεύτριες, γιὰ νὰ μᾶς συγκινήσει καλλιτεχνικὰ ὁ Τεχνίτης τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἰσχυρίζομαι, δηλαδή, ὅτι καὶ αὐτὴ τὴν ἰσχυρότατη συγκίνηση, τὴ *suí generis*, ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὴ διέγερση τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, ἢ τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς θρησκευτικότητος, ἢ τὴν τέχνη τὴν ὑποτάσσει στὴν ἀπαλή, τὴν ἐλάχιστη ὑποκειμενικὴ, τὴν **καλλιτεχνικὴ** συγκίνηση, ποὺ περισσότερο ἴσως μοιάζει μὲ τὴ διανοητικὴ συγκίνηση, ἢ ὁποῖα πάντως γιὰ τὴ σύνθεσι τῆς πρώτης, ὡς **συνιστώσα**, παίζει **σπουδαῖο**, κατὰ τὴ γνώμη μου, ρόλο.

* * *

Γιὰ νὰ συνεννοηθοῦμε ὅμως καλύτερα, καιρὸς εἶναι νὰ θυμηθοῦμε, πῶς ὁ Τεχνίτης εἶτε μὲ τοὺς ἤχους καὶ τὴ σύνθεσή τους, εἶτε μὲ τὰ χρώματα καὶ τὴν παράθεσή τους, εἶτε μὲ τὶς γραμμὲς καὶ τὴν ἀρμονικὴ διάθεσή τους, εἶτε μὲ τὰ μέτρα, εἶτε μὲ τοῦ λόγου τὴ δύναμη, προκαλεῖ μὲ τὴν εὐχάριστη διέγερση τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ πνεύματος, ἀναμνήσεις, ἐντυπώσεις, εἰκόνες, ἰδέες, καὶ συνεπῶς ἐπιθυμίες, καὶ συνεπῶς συγκινήσεις αἰσθησιακῆς, ἠθικῆς, αἰσθητικῆς, συναισθηματικῆς, διανοητικῆς, καὶ ὅλες αὐτὲς ἀρμονισμένες, ὥστε ὁ δυνάμενος νὰ συλλάβει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀόριστη εὐχάριστη διάθεσι, ὡς ἐκ τῆς εὐχάριστης διεγέρσεως τῶν αἰσθήσεων, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη συγκίνηση, ὡς ἐκ τῆς διεγέρσεως συναισθήματος, ἢ τοῦ πνεύματος, ὁ

δυναμένος, λέγω, νὰ συλλάβει τὸ ρυθμὸ τῆς συνθέσεως ἔργου τέχνης, θὰ ἠδύνατο νὰ ὀρίσει τὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν ὡς εὐχαρίστησιν ὀφειλόμενῃ στὴ συναίσθησιν τῆς ὑπερνικήσεως ἀπὸ τὸν τεχνίτην **αἰσθητικῶν, πνευματικῶν, τεχνικῶν,** πολυσυνθέτων δυσκολιῶν.

Ἡ παρατήρησις, ὅτι ἡ συγκίνησις ἀπὸ τῆν τέχνην ἑνὸς Virtuoso συγγέεται μέχρως ἑνὸς ὀρίου μετὰ τὴν καλλιτεχνικὴν, εἶναι χαρακτηριστικὴ.

Εἶναι φανερόν, πῶς μάλιστα στὸ ἀριστούργημα (τὸ μουσικόν, τὸ ζωγραφικόν, τὸ γλυπτικόν, τὸ ἀρχιτεκτονικόν, τὸ λογοτέχνημα τοῦ πεζοῦ ἢ τοῦ ἐπιπέδου λόγου) ὁ καθένας θὰ δεῖ, ἢ θ' ἀκούσῃ, καὶ θὰ νιώσῃ ἀκριβῶς ὅτι ἡ αἰσθητικὴ του, ἢ διανοητικὴ του, ἢ ψυχικὴ του ἰδιοσυστασία καὶ ἡ μορφωσὴ του τοῦ ἐπιτρέπει. Τὸ βαθμὸν τῆς συγκινήσεώς του θὰ τὸν συλλάβῃ στὴν εὐχαρίστησιν, πού θὰ αἰσθανθεῖ ἀπὸ τῆς συναίσθησιν τῶν δυσκολιῶν πού ὑπερνίκησε γιὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ ἔργον: Ἡ δὲ συναίσθησις τῶν δυσκολιῶν ἀνάλογα τῆς φύσεώς τους, πού κατ' αὐτὸν ὑπερνίκησε ὁ καλλιτέχνης, μᾶς δίδουν τὸ μέτρο καὶ τὴν ποιότητα τῆς καλλιτεχνικῆς συγκινήσεως πού ἐνίσταται.

* *

Ἄλλὰ ποῦ εἶναι ἡ δύναμις τοῦ Τεχνίτη, πού τοῦ ἐπιτρέπει νὰ διεγείρῃ τὴ σύνθετη ἀπόλαυσιν ἀπὸ ἠθικὰς, συναίσθηματικὰς, αἰσθητικὰς, διανοητικὰς καὶ ἀκόμα αἰσθησιακὰς συγκινήσεις;

Ἐνας τεχνίτης βεβαίως κατέχει ὅλες τὰς δεξιότητεσ καὶ ὅλα τὰ εἰδικὰ τεχνικὰ μέσα πού ἀπαιτεῖ ἡ τέχνη του.

Μὰ αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν. Γιατὶ οὔτε ποιητὴς εἶναι ὁποῖος ξέρει νὰ γράφῃ στίχους, οὔτε λογοτέχνης ὁποῖος μπορεῖ καὶ γράφῃ ἕνα χρονογράφημα. Ὅπως ὁ ἰχθυογράφος, ἢ ὁποῖος μπορεῖ ν' ἀποδώσῃ στὸ μουσαμᾶ μετὰ χρώματα ἕνα ζῶον, ἕνα λουλούδι, ἕνα τοπίον, δὲν εἶναι ζωγράφος· οὔτε μουσικὸς ὁποῖος παίζει πιάνο, ἢ καὶ τονίζει ἕνα μᾶζον, ἢ μὴ καντσιονέτα. Μηδὲ ἀρχιτέκτονας ὁποῖος μπορεῖ νὰ χτίσῃ ἕνα σπίτι.

Ὁ τεχνίτης καλλιτεχνήματος πρέπει νὰ ἔχει ἐπὶ πλεον ἀναπτυγμένον τὸ πνεῦμα, τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὸν κόσμον τὸ συναίσθη-

ματικόν, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ συγκινεῖται, ὥστε ν' ἀποδώσῃ μετὰ τὰ μέσα τῆς Τέχνης του τὴν ἀντίστοιχὴν συγκίνησιν.

Μὰ καὶ αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ ἔργον Τέχνης ἀνώτερης, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ καλλιτέχνημα ἀκατάλυτον καὶ ἀπὸ τὸ χρόνον.

Ὁ ἔτσι προικισμένος, ἂν εἶναι ποιητὴς π. χ. θὰ γράφῃ ποίημα πού θὰ ἔχει ὁμορφους στίχους καὶ θὰ μπορεῖ νὰ συγκινήσῃ μετὰ τὰ διανοήματά του, μετὰ τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν αἰσθηματολογικὴν δύναμίν του, ἢ καὶ μετὰ τὴν ζωηρότητα μᾶς περιγραφῆς τῆς φύσεως. Τὸ ἴδιον ἂν εἶνε ζωγράφος κτλ.

Ἡ ἀπόστασις ὅμως τοῦ τεχνίτη αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Τεχνίτην Δημιουργὸν ἔργου Τέχνης ἀνώτερης, εἶναι ὅση τοῦ ἐπιστήμονα, πού κάνει μὴ διατριβήν, ἢ μὴ ἀνακοίνωσιν, ἀπὸ τὸν Ἀρχιμήδη πού χαρίζει στὸν κόσμον τὴν ἀρχὴν τῆς ὑδροστατικῆς, ἢ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀρθολογιστοῦ ἀπὸ ἕνα Κάντ.

Ὁ Δημιουργὸς Τεχνίτης εἶναι ὁ Σοφὸς τῆς Τέχνης.

Κι ὅπως ὁ Σοφὸς, γιὰ νὰ εἶναι σοφός, πρέπει νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸ Δαιμόνιον καὶ νὰ τ' ἀκούῃ—πού τ' ἀκουσε βέβαια ὁ Νεύτων ὡς ἀνακάλυπτε τὸ νόμον τῆς παγκόσμιας ἑλξεως, — ἔτσι καὶ ὁ Τεχνίτης Δημιουργὸς πρέπει νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὴν μανιακὴν, ἢ μαντικὴν, διάθεσιν τῶν ἀρχαίων καὶ νὰ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τὸ Διόνυσον, νὰ ἔχῃ δηλαδὴ τὴν ἕκτην αἴσθησιν, ὅπως λέν οἱ κατασκευάζοντες νέους ὄρους, τὴν **Διαίσθησιν**.

Μεταχειρισθῆκαμε τρεῖς μεγάλες λέξεις, πού μεγάλα ἀντηχοῦν, μὰ ὡς κούφιεσ. Τὶς λέξεις Δαιμόνιον, Ἐπικοινωνία μετὰ τὸ Διόνυσον, Διαίσθησις. Τὶς μεταχειρισθῆκαμε γιὰτ' εἶναι πραγματικὰ χαρακτηριστικὰ καταστάσεων. Ἡ πρώτη, τὸ **Δαιμόνιον**, εἶναι τὸ ζωηρότατον ἐρεθιστικὸν αἶτιον, τὸ θέμα, δηλαδὴ, πού συνεχῶς ἀπασχόλησε καὶ πού ἀπασχολεῖ ἔντονα τὸν Τεχνίτην, ἢ τὸ Σοφόν. Αὐτὸ διεγείρει τὴν συγκινητικότητά του καὶ προκαλεῖ τὴν διανοητικὴν συγκέντρωσιν, πού ἀποτελοῦν ἢ πρώτη τὸ **Διονυσιακὸν μεθύσι** καὶ ἡ δευτέρα τὴν **Ἐπικοινωνίαν μετὰ τὸ Διόνυσον**. Καὶ ἀκολουθεῖ ἢ προσπάθεια ἢ ἔντατικὴ τῆς πληρέστερης ὅσο τὸ δυνατὸν ἐνέργειας τῶν διανοητικῶν δυνάμεων (μνήμησ, φαντασίαν, κρίσεωσ)

για τὸ Σοφὸ, καὶ τῶν διανοητικῶν δυνάμεων ἁρμονισμένων μὲ τὶς διεγερόμενες, σαφέστερα ὅσο τὸ δυνατὸ, ψυχικὲς καταστάσεις γιὰ τὸ Σοφὸ τῆς Τέχνης. Ὡστε στὸ τέλος, ἂν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειας εἶναι καρποφόρο, ἂν προκύψει δηλαδὴ ἕνας νέος συνδυασμὸς τῶν προϋπαρχουσῶν βέβαια ἐντυπώσεων, παραστάσεων, ἰδεῶν, σκέψεων, ἂν βγεῖ σὰν ἀποτέλεσμα μιὰ νέα θεωρία, ἕνας νέος νόμος, μιὰ νέα ἀντίληψη, ἢ μιὰ σύνθεση καλλιτεχνικὴ, τότε ἀποδίδομε τὸ εὐτυχισμένο αὐτὸ ἀποτέλεσμα στὴ Διαισθήση. Ἐνῶ πραγματικὰ ἡ Διαισθήση εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀποτέλεσμα, ἢ καλύτερα ἡ συνισταμένη τῶν ὅσων συνειργάσθησαν μ' ἐνταση δυνάμεων (εἴτε ἀπὸ τὶς διανοητικὲς, εἴτε ἀπὸ τὶς συμπαθητικὲς).

Γιὰ τοῦτο δὲν γίνεται ποτὲ λόγος γιὰ Διαισθήση στὴν περίσταση, ποὺ οἱ συνιστώσες δυνάμεις δὲν κατορθώσαν νὰ δώσουν μιὰ νέα μορφή σὰν ἀποτέλεσμα. Γιατὶ πραγματικὰ μιὰ τέτοια ἰδιαίτερη ἀρχικὴ συστατικὴ δύναμη δὲν ὑπάρχει, οὔτε πρέπει νὰ ἐφευρεθεῖ, ἀφοῦ κανένα ρόλο δὲν ἔχει νὰ παίξει.

Συμπεραίνομε λοιπὸν, ὅτι ὁ Σοφὸς, ποὺ προϋποτίθεται προικισμένος μὲ πολὺ δυνατὲς διανοητικὲς δυνάμεις, κατορθώνει ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ Σύνπαν, ποὺ ὑπῆρχε ἀπὸ πρωτῆτερα, ποὺ ὑπάρχει, ἢ καὶ ποὺ θὰ ὑπάρξει, καὶ ποὺ στὴ μνήμη του τὴν πλούσια προϋπῆρχαν σκόρπια ὅλα τὰ μέρη ποὺ τὸ ἀποτελοῦν, εἴτε σὰν παραστάσεις, εἴτε σὰν ἰδέες, εἴτε σὰ σκέψεις, ὁ Σοφὸς λέγω κατορθώνει, μ' ἕνα εὐτυχισμένο συνδυασμὸ τῆς φαντασίας, νὰ τὸ διακρίνει αὐτὸ **τὸ κομμάτι τοῦ Κόσμου στὸ σύνολό του**, καὶ νὰ χαρίσει μὲ μιὰ μορφή, ποὺ μπορεῖ νὰ τὴ νιώσουν ὅλοι, αὐτὴ τὴν κατανόησή του τοῦ μέρους τοῦ Κόσμου.

Ὁ Σοφὸς Τεχνίτης ὁμῶς, στὴν ἀνάλογη στιγμή μὲ τὴ διεγερόμενη συγκινητικότητά του καὶ τὴ δημιουργικότητά τῆς πρὸ πληρέστερης φαντασίας του, καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς τάσεως ν' ἁρμονίζει τὶς ἀναφανόμενες ὑποκειμενικὲς ψυχικὲς καταστάσεις μὲ τοὺς εὐτυχισμένους συνδυασμοὺς τῆς φαντασίας του ἀπὸ παραστάσεις προϋπάρχουσες στὴ μνήμη του, κατορθώνει νὰ δώσει μιὰ νέα σύνθεση, μιὰ νέα μορφή, ποὺ

ἐπειδὴ εἶναι καμωμένη ἀπὸ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα, εἶναι καὶ μοναδική. Καὶ θ' ἀπομείνει στοὺς αἰῶνες ἀτομικὸ τοῦ δημιουργήματος.

Ἔτσι τὸ ἔργο τοῦ Καλλιτέχνη εἶναι δημιουργικόν. Τὸ ὑποκείμενό του δημιουργεῖ ἀπὸ τὴν ἰδιοσυστασία του κάτι, ποὺ δὲν προϋπῆρχε, μὲ ὑλικά ποὺ τὰ πῆρε ἀπὸ τὸν κόσμον, μὰ καὶ ἀπὸ τὸν ψυχικὸν τοῦ κόσμον. Ἐνῶ τοῦ Σοφοῦ τὸ ἔργο εἶναι ἐρμηνευτικόν, γιατί μὲ μιὰ νέα μορφή κάνει ἀντιληπτὸ αὐτὸ ποὺ ἦταν στὸν κόσμον καμωμένο ἀπὸ πρῖν.

Μιὰ σονάτα λοιπὸν τοῦ Μπετόβεν εἶναι ἡ ἁρμονικὴ μορφή τῶν συγκινημένων καταστάσεων τῆς ψυχῆς τοῦ Μπετόβεν, ποὺ τὶς προκάλεσε ἡ συγκινημένη διανοητικότης του σὲ στιγμὴ διεγερτικοῦ ἐρεθισμοῦ ἀπὸ τὸ αἰσθητικὸ συναίσθημα τοῦ ὄραίου.

Ἡ ἀντίστοιχη διεγερση ἀπὸ τὸ ἄκουσμα τῆς σονάτας, ἢ ὁποία εἶναι, ὅπως εἶδαμε, ἡ ἑναρμόνιση τῶν ψυχικῶν καταστάσεων καὶ τῶν εὐγενικῶν συναισθημάτων μὲ τ' ἀντίστοιχα διανοήματα ποὺ τὶς εἶχαν διεγείρει, μᾶς παρέχει μαζί μὲ τὸ θαυμασμό, ἕνεκα τῆς ἐπιγνώσεως τῶν τεχνικῶν δυσκολιῶν ποὺ ὑπερνικήθησαν, τὴν **καλλιτεχνικὴν συγκίνησην** ποὺ κυρίως ἀποτελεῖται 1° Ἀπὸ τὴ χαρὰ ποὺ μᾶς δίνει ὁ δημιουργικὸς ὡς ἕνα βαθμὸ ἐρεθισμὸς μας καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν κατανόησιν τῆς συνθέσεως. 2° Ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν ποὺ μᾶς παρέχει ἡ συναισθήσις τῆς ὑπερνικήσεως τοῦ κόπου ποὺ καταβάλαμε γιὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ἔργου.

Τὴ σύνθετη αὐτὴ συγκίνηση θὰ ἐνωθῆναι καὶ ὅσοι γνώρισαν τὸν Παρθενῶνα, ὅπως βγῆκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Δημιουργοῦ του. Ἐνῶ σήμερον ἀπὸ τὴ θέα τῶν ἐρειπίων τοῦ ἡ συγκίνησίν μας, ὅσο δὲν ὀφείλεται σὲ ὑποβολή, ὅσο δὲν εἶναι συγκίνηση καθαρὰ διανοητικὴ, ὅσο δὲν εὐχαριστιόμαστε γιατί ἱκανοποιήθηκε ἡ ματαιότητά μας μὲ τὸ νὰ βεβαιωθοῦμε πὼς ἡ πολυμαθείά μας μπορεῖ καὶ διακρίνει τὰ γεωμετρικά, τὰ αἰσθητικὰ καὶ τὰ μηχανικὰ προβλήματα ποὺ ἔλυσε ὁ ἀρχιτέκτονας, ὅσο δὲν εἶναι συμπαθητικὴ ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς καταστροφῆς τοῦ ἀριστουργήματος, ὅσο τέλος δὲν ὀφείλεται σ' αὐτά, ἢ σὲ παρόμοια αἷτια, ἡ συγκίνησίν μας ἀπὸ τὴ θέαν τῶν ἐρειπίων τοῦ Παρ-

θενώνα εἶναι στὸ εὐγενέστερο μέρος τῆς **δημιουργικῆς καλλιτεχνικῆς**, καὶ ἐπομένως ἀνώτατη.

Γιατὶ γιὰ νὰ συγκινηθεῖ ὁ θεατῆς τῶν ἐρειπίων θὰ πεῖ, ὅτι ἡ φαντασία του μπορεῖ νὰ δημιουργεῖ τὸ πῶς θὰ ἦτανε ὁ Παρθενών. Συμπληρώνει, δηλαδή, ὁ συγκινοῦμενος τὶς τσακισμένες κολόνες του, τὶς γραμμὲς του, τὶς καμπύλες του τῆ ζωφόρου του, τὴ λαυθάνουσα νὰ ποῦμε σὲ ἐρειπία του ἀρμονία. Σταίνει ἀκόμα ἀπάνω στὸ φανταστικὸ βᾶθρο του τὸ ἀνύπαρξτο ἄγαλμα· καὶ βλέπει τοὺς προσερχόμενους στὸ προσκύνημα μεγάλους πολῖτες τῶν Ἀθηνῶν.

Δηλαδή ὁ συγκινοῦμενος ἀπὸ τὸν Παρθενώνα σήμερον, πραγματικὰ δὲν τὸν συν-

δημιουργεῖ μὲ τὸ Φειδία, μὰ δημιουργεῖ ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ Ἀριστοῦργημα τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς, νιώθοντας μέσα του τὴν ἀρμονία ποὺ χυλιοκομματιασμένη βγαίνει μέσ' ἀπ' τὰ Ἐρεῖπια.

Ἡ ἀπόλαυση τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου, φαντάζομαι, πὼς παρομοιάζει κάμποσο μ' ἐκείνη ποὺ δίνει μιὰ μελωδία ἀσυμπλήρωτη (infinie).

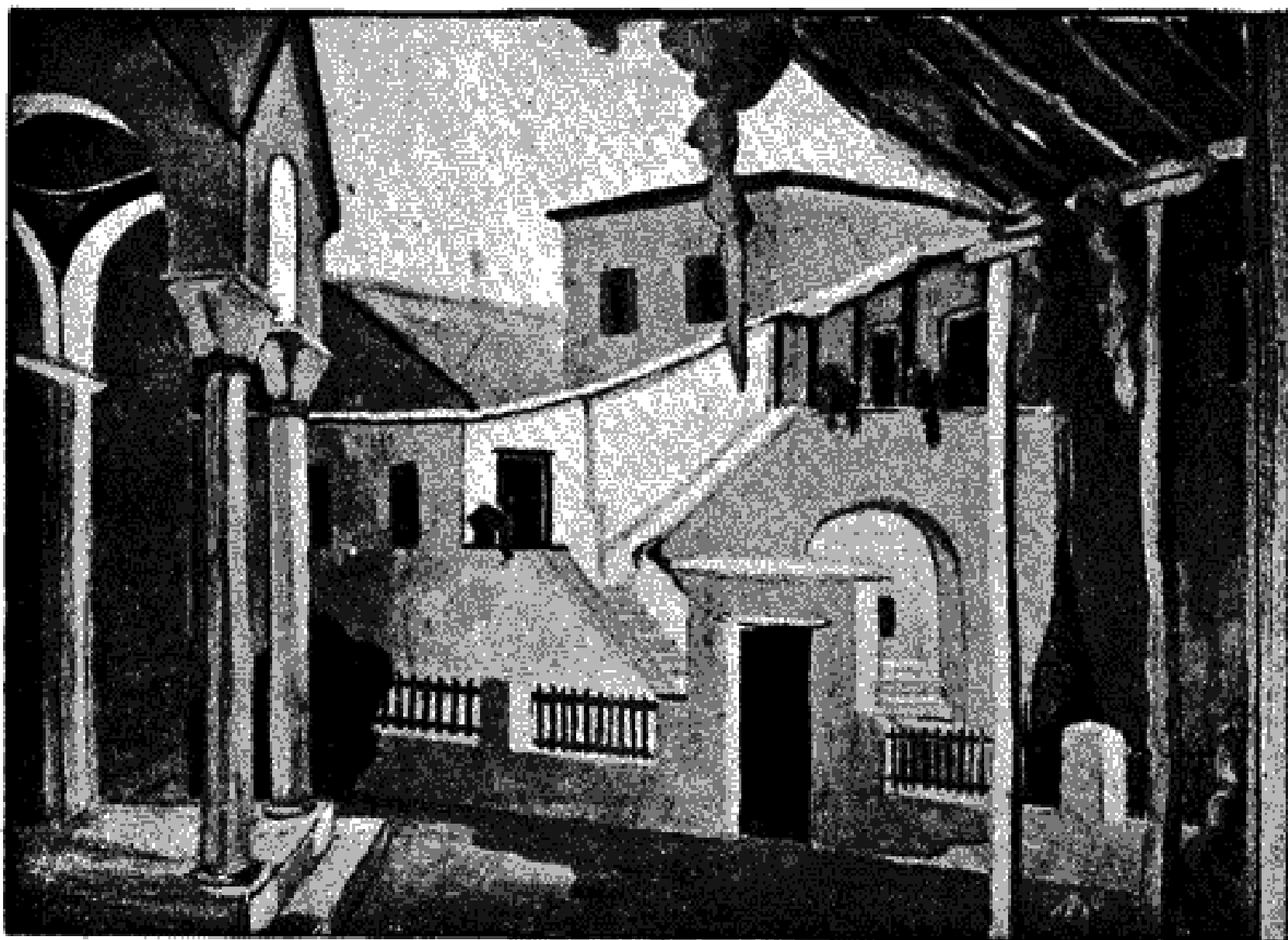
Ἡ καλλιτεχνικὴ αὐτὴ σχεδὸν δημιουργικὴ συγκίνηση εἶναι βέβαια πολυσύνθετη καὶ σπανιότατη. Εἶναι καὶ ποιτικὰ ἡ ἀνώτατη;

Βεβαίως, ὅσο παραδεχθοῦμε, ὅτι ἀνάμεσα στοὺς ἀμέτρητους ἐπισκέπτες τῆς Ἀκροπόλεως βρίσκονται καὶ οἱ καινοί ἀπὸ τὴν πάστα τοῦ Φειδία.

ΜΑΡΚΟΣ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΣΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟ